

چیستی منطق رواقی - مگاری و ارتباط آن با منطق ارسطویی و اسلامی بررسی شد / در جهان اسلام منطق رواقی مطرح نبود

دکتر محمدعلی اژه‌ای در نشست چیهستی منطق رواقی - مگاری و ارتباط آن با منطق ارسطویی و اسلامی گفت: در جهان اسلام هرچند که اخلاق رواقی و مانند آن وجود داشته است...

دکتر محمدعلی اژه‌ای در نشست چیهستی منطق رواقی - مگاری و ارتباط آن با منطق ارسطویی و اسلامی گفت: در جهان اسلام هرچند که اخلاق رواقی و مانند آن وجود داشته است، ولی چیزی با عنوان منطق رواقی مطرح نبوده است. با این حال مبحث قیاس‌های استثنایی در منطق اسلامی همان منطق رواقی است

به گزارش خبرگزاری مهر، چیهستی منطق رواقی - مگاری و ارتباط آن با منطق ارسطویی و اسلامی در نشست با سخنرانی دکتر محمدعلی اژه‌ای و با حضور برخی از اساتید و محققان مرکز پژوهشی دائرةالمعارف علوم عقلی اسلامی، بررسی شد که اکنون گزارشی کوتاه از این نشست از نظر شما می‌گذرد.

رواق چهار ستونی بوده است که روی تنها دیوارش تصاویری از جنگ‌های یونانیان ترسیم شده بود. تعداد این رواق‌ها زیاد بود و برخی فلاسفه مباحث خود را در سایه این رواق‌ها مطرح می‌کردند که به رواقیون معروف شدند. در مقابل رواقیون، آکادمی افلاطون و لیسه ارسطو هر کدام مکتب دیگری بودند. رواقیون و مگاریون افراد متفاوتی بوده اند اما مطالبی که به عنوان رواقی-مگاری بر جای مانده است، از یک شخص به نام خروسیپس می‌باشد. بابزین (Bobzien) موضوعاتی را در این باره بر شمرده و می‌گوید: خروسیپس بیش از 300 کتاب در این موضوعات نوشته است.

رواقیون تألیفات زیادی داشتند که نام همه آنها مقدمه منطق بوده است، با این حال در مورد تاریخ منطق رواقی-مگاری مطلب مهمی در دست نیست. بنسون میتس می‌گوید: تمام مقاله‌ها و کتاب‌هایی که توسط مگاری‌ها و رواقی‌ها نگارش شده، از بین رفته و چیزی از آنها موجود نیست. نظریه‌های مربوط به این بخش از منطق را باید از قطعات پراکنده‌ای که در چند قرن بعد نوشته شده، جمع‌آوری و بازسازی کرد. بنابراین اندیشه رواقی-مگاری (با این عنوان) نخستین بار در غرب مطرح شده است، که البته در آنجا نیز کشف و جمع‌آوری این منطق از منابع کهن، سابقه‌ای کمتر از صد سال دارد. بنسون میتس در سال 1962م، کتابی به نام منطق رواقی نوشت و مباحث آن کتاب را به صورت واضح مطرح کرد. این کتاب کامل‌ترین گزارش در این زمینه است.

در جهان اسلام هرچند که اخلاق رواقی و مانند آن وجود داشته است، ولی چیزی با عنوان منطق رواقی مطرح نبوده است. با این حال مبحث قیاس‌های استثنایی در منطق اسلامی همان منطق رواقی است. این یک نظریه‌ای است که از سوی بنده مطرح شده است و در هیچ اثر دیگری - چه داخلی و چه خارجی - یافت نمی‌شود. کشف این نکته برای بنده، مربوط به دوره تحصیل در خارج بود و اینکه محققانی مانند میتس و غیره چگونه منطق رواقی - مگاری را از میان مطالب پراکنده بازسازی کرده‌اند. در حالی که تمام آن مطالب به صورت منسجم نزد منطق‌دانان مسلمان موجود بوده است.

چگونگی آشنایی منطق‌دانان جهان اسلام با منطق رواقی-مگاری

نحوه دقیق این آشنایی معلوم نیست. اما برای نخستین بار تقسیم قیاس به اقترانی و استثنایی در آثار فارابی - پدر منطق اسلامی - بدون هیچ اشاره‌ای به رواقیون مطرح شده است. در این مورد دو احتمال به ذهن می‌رسد: متن مختصری در دوره ترجمه متون، به صورت مجهول المؤلف به عربی ترجمه شده است و فارابی هم از آن ترجمه استفاده کرده است. اساتید مسیحی مکتب منطقی بغداد متن یا متونی از منطق رواقی در اختیار داشتند و فارابی طی حضورش در بغداد، این مطلب را از این اساتید فرا گرفته است. بدون آنکه خود او اطلاعی از این منطق داشته باشد (که البته این احتمال قوی‌تر است).

تفاوت منطق ارسطویی و منطق رواقی

ویژگی مهمی که منطق ارسطویی دارد این است که این منطق، منطق محمولات، بلکه منطق طبیعیات است یعنی مبتنی بر متافیزیک اشیاء با خواص ذاتی و عرضی آنها است. علت عمده این مسئله هم این است که خود ارسطو یک طبیعت‌شناس و علاقه‌مند به طبیعت بوده است. به همین جهت گفته می‌شود، منطق ارسطویی چیزی جز کاربرد منطق در طبیعیات نیست. این در حالی است که منطق رواقی، به معنای واقعی کلمه منطق تصدیقات و گزاره هاست. رواقیون به ذوات توجه نداشتند و بر خلاف ارسطو معتقد بودند که الهیات و طبیعیات و غیره بعد از منطق هستند. اصولاً علم انتزاعی است و مراتب و لایه‌هایی دارد. انتزاعی‌ترین و دشوارترین لایه علوم منطق است. پس منطق به صدق و حقیقت کار دارد نه یک صدق خاص مثل الهیات یا طبیعیات. منطق رواقی در واقع سیستم و نظام استنتاج و استدلال است. آنها متغیر قضیه‌ای نداشتند و حتی خود قضیه را هم به کار نمی‌بردند، بلکه می‌گفتند: اگر الف آنگاه ب. منطق رواقی حساب گزاره‌هاست. اصل در منطق نیز همین حساب است و حساب محمولات در واقع از لوازم و لواحق منطق است.